

احوال و آثار

حاج ملاعبدالرحیم طالب اف

زندگی طالب اف

حاجی ملاعبدالرحیم پسر استاد ابوطالب نجار تبریزی سرخابی درسال هزار و دوست و پنجاه قمری متولد شده و در حدود شانزده سالگی به تفریس رفت و به تحصیل زبان روسی و ادبیات آن پرداخت و متدرجاً نزد حکام و علماء روسیه بدرستکاری و راست گفتاری شناخته شد و سپس در تهرخان شوره دار الحکومه داغستان نشمین گرفت و محل احترام و اعزاز جمیع طوائف اسلام و غیرهم گردید و خانه اش مقصد امرا و علماء و اعیان و اشراف و ملجاء نیازمندان و مستمندان گردید.

وی یکی از نخستین نگارندگان فارسی است که ابناء وطن خود را به تألیف رمانهای علمی و تئاتر و ترجمه هائی از علوم و فنون و صنایع عصریه و مکارم اخلاق بزبان ساده آگاه کرد و این امر روز بروز براعتبار و منزلت او نزد همه می افزود. ویرا تألیفات عدیده ایست که اغلب آنها بطبع رسیده و در عصر خود بسیار شهرت یافته مخصوصاً «کتاب احمد» در ۳ جلد و دیگر کتاب «پندنامه قیصر» و «فیریک» و «مسالك المحسنين» و «مسائل الحیات» و «تاریخ مختصر اسلام».

صاحب ترجمه در اواخر سال ۱۳۲۸ قمری در تهرخان شوره مذکور وفات یافت (در حدود سن ۷۹ سالگی).

طالب اف و مشروطیت

طالب اف به ایران واقماً علاقمند بوده است وی مینویسد:

«بنده محب عالم و بعد از آن محب ایران و بعد از آن محب خاک پاک

تبریز هستم ، :

چه کنم حرف دگر یاد نداد استادم» و بر حسب این علاقه ذاتی برای

تعالی و ترقی ایران سخن می گفت و کتاب مینوشت ، تا مگر نتیجه ای حاصل آید .

او خوشحال بود تا دیگران هم در این راه کمک و یاورش باشند. وقتی آقای تقی زاده به باکو میرسد شخصی از جانب طالباف نزد وی رفته میگوید طالباف به تقی زاده میگوید:

- وقتی رساله شما را موسوم به « تحقیق در احوال کنونی ایران » خواندم از مرگ بیم ندارم.

- زیرا می بینم پس از من کسی هست تا آنچه را صلاح هست بیان کند. طالباف برای آزادی ایران قدمهای نافع و مؤثر برداشت از هنگامیکه مسالک المحسنین، و « مسائل الحیاء » را نوشت و قبل و بعد از آن همتش بر این بود که مفهوم آزادی و مشروطیت را برای ایرانیان توضیح کند. مردم آذربایجان پیاس احترام او در دوره اول مجلس او را بسمت نمایندگی انتخاب کردند نمایندگان آذربایجان در آن دوره اینها بودند:

حاجی میرزا ابراهیم آقا ، آقا میرزا فضلعلی ، سید حسن تقی زاده ، مستشارالدوله ، حاجی میرزا یحیی امام جمعه خوئی ، احسن الدوله ، هدایت الله میرزا ، حاجی عبدالرحیم طالباف ، میر هاشم دوچی ، حاجی محمد حریری ، حاجی میرزا آقا فرش فروش ، شرف الدوله .. لکن با وجودیکه طالباف از تمرخان شوره بیدارشان آمده بود ملاقاتی روی داد گفته بوده است وقتی به کارهای شخصی خود سرسامانی دادم به تهران خواهم آمد . اما در این باب که چرا طالباف و کالت مجلس را قبول نکرد نظریات مختلفی است.

آقای اسمعیل یکانی میگفت که چون او با اتابک دوستی صمیمانه شخصی داشت و در آن هنگام اتابک مورد انتقاد شدید آزادیخواهان و بالخصوص وکلای آذربایجان بود به تهران نیامد تا در مخالفت برضد اتابک هنگام بازگشت به ایران در بادکوبه با طالباف ملاقاتی کرد و از او سفارشنامه بعنوان سعدالدوله که هنوز از آزادیخواهان محسوب میشد گرفت اتابک در این مورد از ملکم که مورد علاقه و احترام آزادیخواهان بود چنین مکتوبی را گرفته بود .

آقای صادق صادق (مستشارالدوله) و آقای تقی زاده علت نیامدن او را کهولت و ناتوانی خاصه تاری چشم میدانند.

مرحوم کسروی محقق فاضل در کتاب تاریخ مشروطه نوشته است که

چون کتاب «مسالك المحسنين» او از طرف شيخ فضل الله نوری قدغن شده بود و برای احترام از عواقب امر به تهران نیامد.

تألیفات طالب اف

- ۱- پندنامه مارکوس قيصر روم: این کتاب نتیجه تفکرات و مدارک و اوریل انداتیس است که طالب اف آنرا از نسخه که «پرنس اوروزف» از زبان یونانی بروسی ترجمه کرده است از تاریخ ۲۵ شعبان ۱۳۱۰ تا ۱۲ شوال همان سال بفارسی نقل کرده است.
 - کتاب مزبور در مطبعه اختر (اسلامبول) بطبع رسیده لکن تاریخ چاپ آن معلوم و مشخص نیست.
 - ۲- رساله فیزیک: کتابی که پس از پندنامه مارکوس تدوین کرد رساله ایست در علم فیزیک... متأسفانه نویسنده این سطور با کوششی که کرد نسخه از آن را بدست نیاورد تا مشخصات آنرا بنویسد.
 - ۳- نخبه سپهری: این کتاب خلاصه ایست در احوال (رسول اکرم) صلی الله علیه و آله و سلم که نخستین بار در اسلامبول بسال ۱۳۱۰ هجری و نیز در سال ۱۳۲۲ در تهران چاپ شده است.
 - ۴- سفینه طالبی یا کتاب احمد: سفینه طالبی که کتاب احمد هم نام دارد مشتمل بر دو جلد می باشد که جلد اول آن بسال ۱۳۱۱ قمری و جلد دوم آن در سال بعد در اسلامبول بطبع رسیده است.
 - در این کتاب که بصورت «صحبت» و مباحثه تدوین شده روی سخن طالب اف با پسر موهومی خود بنام احمد است و سخن بر سر مسائل فیزیکی و طبیعی و اختراعات و اکتشافاتی میباشد که در قرن اخیر بوجود آمده است. مؤلف در مقدمه جلد دوم آن نوشته:
- «من بنده که سالها است از وطن دور افتاده ام دست تقدیر عنان بسوی غربت معطوف داشته است. باقتضای جهت وطن که خود از ایمان است پیوسته بیاد آن مشغوف بوده ام...»
- و کتاب را بمیرزا اسدالله خان ناظم الدوله که سالیان دراز والی فارس و سفیر ایران در اسلامبول بود و طالب اف او را مردی دانشمند و اهل فضل معرفی کرده تقدیم داشته است.
- ۵- رساله هیأت جدید: این کتاب ترجمه اثر معروف «کامیل فلاماریون» دانشمند معروف فرانسوی است و طالب اف آنرا از روی نسخه که «ب. چارکسوف»

بروسی ترجمه کرده بفارسی نقل کرده و در مطبعه اختر (اسلامبول) به طبع رسانیده است.

«رساله هیات جدید» بعدها در سال ۱۳۱۲ شمسی ضمیمه «گاهنامه» و به همت آقای سیدجلال‌الدین تهرانی تجدیدچاپ شد.

۶- «مسالك المحسنين»: این کتاب از میان آثار طالب‌اف جنبه ادبی دارد و بصورت يك سفرنامه نگارش یافته اما شرح يك سفر خیالی است باین شرح که دوشنبه ۱۴ ذیقعد ۱۳۲۰ هجری هیأتی بریاست بنده راقم محسن بن عبدالله، متشکل از دونفر مهندس مصطفی و حسین، یکنفر طبیب احمد، و یکنفر مهندس شیمی محمد، از اداره جنرفیائی موهومی مظفری مأمور شدیم که بقله کوه دماوند صعود نماییم. معدن یخ طرف شمال او را ملاحظه بکنیم ارتفاع قلدرای مقیاس، و سایر معلومات و مکاشفات را باخریطة معابر خویش به اداره تقدیم نماییم و این مأموریت را بختام آوریم...»

مسالك المحسنين با تصاویر و چاپی عالی به سال ۱۳۲۳ قمری در قاهره چاپ و طبع شده است.

طالب‌اف چون آنرا بصورت داستان نوشته خواننده را بدنبال خود میکشد و با دقت تمام بشرح قضایائی که اتفاق افتاده پرداخته وضع اشیاء و حالات افراد را مانند يك رمان نویس وصف می کند.

۷- مسائل الحیاة یا کتاب احمد: طالب‌اف پس از اینکه کتاب مسالك المحسنين را نوشت و در ایران مورد توجه واقع شد به نوشتن کتبی پرداخت که از لحاظ اجتماعی برای مردم مفید بوده.

لهذا در دنبال کتاب مسالك المحسنين کتاب «مسائل الحیاة» یسا «کتاب احمد» را نوشت که بسیاق سفینه طالبی در آن با پسر موهومی خود بنام احمد از مسائل سیاسی و حقوقی و اجتماعی سخن می گوید.

در مسائل الحیات بصورت جالبی از فلسفه مشروطیت و آنچه مربوط به حیات اجتماعی است بحث کرده و سپس سخن را به حقوق اساسی و قانون کشانیده و با نقل ترجمه قانون اساسی ژاپن کتاب را پایان داده است. کتاب مزبور در سال ۱۳۲۴ قمری در شهر تفلیس طبع گردیده است.

۸- ایضاحات در خصوص آزادی: رساله ایست که طالب‌اف درباره آزادی و معمای آن در تاریخ اول ذیحجه سال ۱۳۳۴ قمری نوشته و حسب الامر مجدداً اسلام مدیر روزنامه ندای وطن در ربیع الثانی ۱۳۲۵ در تهران چاپ شده و مشتمل است بر ابواب زیر:

۱- در تحقیق معنی آزادی.

۲- در بیان مجلس شورای ملی.

۳- در فواید مجلس شورای ملی.

۴- در تکالیف و کلامی ملت.

۵- در بیان قوانین آتیه ایران.

۶- در بیان مالیات.

۷- در بیان قانون اساسی.

۸- روزنامه «شمس» کتابی بنام «دستورداران شوراء» بدون نسبت داده است که نویسنده تاکنون از آن خبر ندارد و در هیچیک از مراجع و مأخذ نیز نام آن نیامده است.

۹- المثال: از جمله کتابهایی است که تاکنون نسخه آنرا کسی ندیده و ابداً در هیچ کتابی دیده نشده و مندرجات آن بسیار تازه و جاذب است و مخصوصاً برای مردگان قبور جهل نغخه صور آفرین است و حسب المیل خود آن مرحوم در زمان حیاتش بطبع نرسیده.

اینک حضرت مستطاب ثقة الاسلام آقای حاجی سید ابراهیم نماینده فارس مؤسس طبع گردیده و بمراقبت و مذاقه میرزا حبیب شیرازی به حلیه طبع آراسته گردیده است.

اشعار و مقالات:

غیر از کتبی که از آنها سخن رفت طالب اف مقالات پراکنده ای دارد که در جرایدان زمان مثل «انجمن» و «حیل المئین» و غیره درج است.

وی بعضی اوقات شعر هم می گفت و آنچه از اشعار روزنامه تبریز مورخ ۱۶ محرم ۱۳۲۹ که به مدیریت آقای اسمعیل یکانی در تبریز چاپ میشده و به طبع رسیده که ابیاتی از آن در ذیل نقل میشود:

تا که دانش و غیرت شد ز خلق ایران

ملك و ملت ایران رفت رو بویرانی

کشوری همه غافل ملتی همه جاهل

مست جام به علمی محو خمر نادانی

هیچده سنه افزون از هزار و سبصد بود

کز غم وطن طبعم کرد این نواخوانی

مرحوم لعلی ملقب به شمس الاطباء که یکی از فضلاء شهر تبریز بوده

درباره طالباف اشعار متعددی دارد که چند بیت از آنها را در اینجا نقل میکنیم:

زنده باش ای حکیم پند آموز زنده باش ای مری آدم
 ای بنای وطن پرستی تو استوار وقویم و مستحکم
 به خدا فیلسوف ایرانی تالیث نیست در دیار عجم
 گوشه «شوره» گرچه مسکن تست هست این گوشه رشک باغ ارم
 آقای محمد علی صفوت تبریزی در کتاب «داستان دوستان» نوشته
 طالباف دارای یک دختر بوده که بیکی از اهالی قفقاز شوهر کرده است.

الف

فهرست مآخذ

- ۱- بهار، محمد تقی. سبک شناسی. (چاپ سوم) تهران: چاپخانه سپهر ۱۳۴۹، (جلد اول) ص ۲۸۸
- ۲- بهار، محمد تقی. سبک شناسی. (چاپ سوم) تهران: چاپخانه سپهر، ۱۳۴۹، (جلد سوم) ص ۳۶۷، ۳۷۲، ۳۷۳، ۴۰۲
- ۳- دهخدا، علی اکبر. لغت نامه. تهران: چاپخانه مجلس، ۱۳۲۵، (جلد ۲۴) ص ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱
- ۴- شجعی، زهرا. نمایندگان مجلس شورای ملی. تهران: مؤسسه مطبوعات و تحقیقات اجتماعی، ص ۴۹، ۵۰، ۵۱
- ۵- صفائی، ابراهیم. رهبران مشروطه، تهران: چاپخانه علمی، ۱۳۴۳، ص ۸۸، ۸۹
- ۶- عمید، حسن. فرهنگ اطلاعات عمومی. (چاپ اول) تهران: چاپخانه علمی، ۱۳۴۶، ص ۵۷۸
- ۷- مدرس، محمد علی. فرهنگ اعلام فارسی. (چاپ اول) تهران: چاپخانه مشفق، ۱۳۴۶، (جلد چهارم) ص ۱۷
- ۸- معین، محمد. فرهنگ اعلام فارسی. (چاپ اول) تهران: چاپخانه بهمن، ۱۳۴۵، (جلد پنجم) ص ۱۰۶۵
- ۹- قزوینی، محمد. وفيات معاصرین، یادگار، ش ۵۰۴: ۱۳۲۷، ص ۸۶.
- ۱۰- آربن پور، یحیی. از صبا تا نیما. (چاپ اول) تهران: چاپخانه زر، ۱۳۵۰، (جلد اول) ص ۲۸۷ تا ۳۰۴
- ۱۱- اندیشه های طالبوف - آدمیت.